

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА МАЛОЛІТНІХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА НАПРЯМКІВ ПРОФІЛАКТИКИ

Стаття присвячена дослідженню та аналізу окремих аспектів кримінально-правової природи та можливих напрямків профілактики злочинів, які вчиняються проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх та малолітніх осіб. Розглянуто окремі причини та умови вчинення сексуальних правопорушень відносно неповнолітніх та малолітніх осіб, на підставі чого зроблено певні узагальнюючі висновки.

Ключові слова: *неповнолітні, малолітні, дитина, статева свобода, сексуальне насильство, статева недоторканність.*

The article is devoted to the study and analysis of certain aspects of the criminal law nature and possible areas of prevention of crimes against sexual freedom and sexual integrity of minors and juveniles. The separate reasons and conditions of commission of sexual offenses concerning minors and minors on the basis of which certain generalizing conclusions are made are considered.

Keywords: *minors, child, sexual freedom, sexual violence, sexual integrity.*

Статья посвящена исследованию и анализу отдельных аспектов уголовно-правовой природы и возможных направлений профилактики преступлений, совершаемых против половой свободы и половой неприкосновенности несовершеннолетних и малолетних. Рассмотрены отдельные причины и условия совершения сексуальных преступлений в отношении несовершеннолетних и малолетних лиц, на основании чего сделаны определенные обобщающие выводы.

Ключевые слова: *несовершеннолетние, малолетние, ребенок, половая свобода, сексуальное насилие, половая неприкосновенность.*

Вступ. Проблема сексуального насильства щодо дітей набула чималого розмаху не тільки на території України, але й у різних країнах світу. Ця проблема має ознаки глобальної, оскільки зачіпає всю світову спільноту і в жодній країні світу діти не можуть відчувати себе забезпеченими від сексуального насильства. Не зважаючи на те, що дана проблема має тривалу історію, вона протягом всього періоду існування не викликала належної реакції з боку світової спільноти. Не в останню чергу це пов'язано з тим, що протиправні діяння проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх та малолітніх осіб залишаються у більшості своїй латентними. Беручи до уваги економічну нестабільність, різке погіршення рівня моральності у суспільстві та розгортання

антагоністичних суперечностей у різних сферах соціального життя, проблема сексуального зловживання відносно дітей набуває особливої гостроти та потребує розробки ефективних та результативних заходів протидії на кримінально-правовому рівні та ефективної профілактики. Вирішення цих завдань не уявляється можливим без подальшого аналізу правової природи проблеми сексуального насильства щодо дітей та пошуку нових форм профілактики, які здатні забезпечити ефективне упередження статевого насильства щодо неповнолітніх осіб.

Основний зміст. Сексуальне насильство над дітьми має значно більше проявів, аніж можна собі це уявити. Щорічно у світі фіксується величезна кількість випадків сексуального насильства над дітьми, однак кількість дійсно зареєстрованих випадків в рази менша. Це пов'язано з багатьма факторами, в тому числі і з тим, що діти, які стали жертвами будь-якого насилля, в тому числі і сексуального, соромляться та/або бояться розповісти членам родини або стороннім особам про те, що трапилося з ними. На превеликий жаль, сексуальне насильство на сьогодні не є рідкісним явищем і в Україні.

Небезпека поширення сексуального насильства щодо дітей не в останню чергу пов'язана з тим, що особа, яка була потерпілою від насильства в дитячі роки в подальшому своєму житті, інколи навіть підсвідомо, прагне екстраполювати свій дитячий «життєвий досвід» на доросле життя. Найбільш розповсюдженими зафіксованими статистикою наслідками для таких осіб стають алкоголізм, наркоманія, використання домашнього насильства, яке пов'язане з жорстоким поводженням з членами сім'ї, а в деяких випадках справа доходить до суїциду [1, с. 5].

Що стосується гендерного розподілу суб'єктів протиправних діянь, які вчиняються з ознаками сексуального насильства над дітьми, то частіше всього (від 85 до 90 %) такі правопорушення вчиняються особами чоловічої статі. У тих випадках, коли особа жіночої статі є дотичною до кримінально протиправного сексуального насильства, тоді вона виступає в ролі співучасниці [4].

Український науковець С.С. Костенко у своїх дослідженнях наводить статистичні дані щодо кількісних показників та особистісних характеристик випадків сексуального насильства над дітьми. За результатами проведених ним досліджень були отриманні наступні дані: в більшості випадків насильниками є чоловіки – 97,5 %. Більшість осіб, які вчиняють такі правопорушення, на момент насильства не перебували у

шлюбі – 70 %, натомість були одруженими 23,7 %, а розлученими 6,3 %. Серед осіб, які мали підтверджений факт вчинення сексуального насильства, 30% мали власних дітей, проте це не зупинило їх від «спокуси» до сексуальних прагнень щодо чужих дітей. Також дослідження показало, що 66,3 % осіб, котрі вчиняли сексуальні правопорушення щодо дітей, були у нетверезому стані. Із них 15 % у стані алкогольного сп'яніння, 2,4 % мали ознаки хронічного алкоголізму, 7,7 % – вживали наркотичні засоби систематично [2].

Просторово, поширення сексуального насильства щодо дітей має місце у всіх без виключень регіонах України. При цьому схоже, що даний вид правопорушення урбаністського характеру, оскільки в містах кількість випадків зареєстрованого сексуального насильства щодо дітей в рази переважає аналогічні зареєстровані показники в сільській місцевості. Окремо слід наголосити, що в західних областях України, які традиційно відзначаються високим рівнем релігійності, сексуальне насильство над дітьми фіксується в менших обсягах, аніж в інших регіонах України. Це дає підстави для висновку, що одним з напрямків профілактики даного виду кримінальних правопорушень є широке застосування у формуванні належного рівня правової свідомості і культури, які є несумісними з насильством сексуального характеру щодо дітей, засад християнської моральності, яка за своїм змістом виступає проти будь-якого насильства, в тому числі і на рівні сексуальних відносин між людьми.

Останнім часом засоби масової інформації все більше намагаються висвітлити проблему сексуального насильства над дітьми. Зростання кількості повідомлень про це може вказувати не лише на зростання випадків сексуального насильства над дітьми, а й про зміну ставлення суспільства до даної проблеми. Зокрема, жертви таких злочинів, незважаючи на свій сором та страх, все ж наважуються розповісти про це [4]. Зазвичай діти дошкільного або молодшого віку певним чином намагаються своєю поведінкою у побуті «сигналізувати» про те, що над ними було здійснено сексуальне насильство. Проте постає питання, чому далеко не всі батьки чи близькі родичі жертви сексуального насильства, вихователі або друзі реагують на такі «сигнали» зверненням до правоохоронних органів.

Залежно від віку діти по-різному проявляють своє занепокоєння та дають можливість зрозуміти, що вони могли бути об'єктами даного виду насильства, або в даний час піддаються сексуальному насильству з боку

дорослих осіб. Наприклад, маленька дитина, може сильно плакати, особливо це проявляється, якщо її кривдник знаходиться поруч, або може вести себе взагалі протилежно – апатично та мовчазно. Що стосується дітей дошкільного віку, то у них такі ознаки проявляються по-іншому, більш виразніше. Яскравим «сигналом» про сексуальне насильство над дитиною можуть бути сюжети її малюнків, теми спілкування з однолітками, коли дитина проявляє широку сексуальну обізнаність.

Частіше за все, коли один або обидва із батьків дізнаються від дитини, що над нею було здійснено сексуальне насильство активно доводять, що їх дитина все вигадала та це плід її дитячої фантазії. Проте такі діти зазвичай не знають, що їм робити у такій ситуації, куди йти. Часто трапляються випадки, що вони просто бояться батьківської реакції, а іноді не бажають ображати свого кривдника, адже він є їм близьким родичем.

Незважаючи на певні зміни, внесені до Кримінального кодексу України стосовно посилення кримінальної відповідальності за вчинення сексуальних правопорушень щодо дітей, змін щодо покращення розгляду проваджень у судах відносно таких випадків не відбулося. Довести факт сексуального насильства стосовно дитини, за умови, якщо немає свідків-очевидців вчиненого діяння, а судово-медична експертиза не підтвердила факт проникнення в тіло дитини статевого органу або будь-якого предмету, майже неможливо. Крім того, досудове розслідування та судовий розгляд таких проваджень негативно впливає на дитину, яка стала потерпілою від цього виду протиправних діянь, та її сім'ю, адже дитині-жертві доводиться безліч разів детально розповідати та описувати те, що з нею сталося, в результаті чого в самих сім'ях інколи бажають відмовитися від подальших переслідувань сексуальних насильників.

Кримінально-правова природа сексуального насильства щодо дітей вказує на необхідність вирішення й інших проблем діючого кримінального закону, які знаходяться у сфері забезпечення його зрозумілості не тільки для суб'єктів, які відповідальні за застосування його положень, але й всіх громадян, що покладає на кримінальний закон в якості визначальної функцію профілактики кримінальних правопорушень [5, с. 321-325]. Враховуючи той факт, що у всіх статтях Особливої частини КК України, які відносяться до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, за виключенням ст. 154 КК України, ознаки потерпілого, якому не виповнилось 18 років, передбачені в якості

конструктивної або кваліфікуючої (особливо кваліфікуючої) ознаки об'єкта кримінального правопорушення, доцільно сформулювати окремі статті, в яких неповнолітня особа буде визнаватися в якості загального потерпілого, а малолітня в якості спеціального потерпілого, з ознаками якого пов'язується визначення кваліфікуючих ознак відповідного кримінального правопорушення. Такий підхід до структурування кримінального закону забезпечить реалізацію уявлення про цей закон як певний соціально-правовий конструкт, через який реалізуються об'єктивно існуючі закономірності людського буття в частині протидії злочинності (кримінально протиправній активності) [6, с. 123], у тому числі і на рівні профілактики окремих видів кримінально протиправних проявів.

Кримінально-правова природа сексуального насильства щодо дітей дає можливість запропонувати до використання широкий спектр нового виду кримінально-правових заходів, які не мають ознак кримінальної відповідальності [7; 8], які по аналогії з уже існуючими в кримінальному законодавстві України обмежувальними заходами [9, с. 209] можуть забезпечити реалізацію таких цілей застосування кримінально-правового впливу як, по-перше, попередження з боку особи, яка схильна до сексуального насильства, про що свідчать обставини вчиненого діяння, можливості вчинити нове кримінальне правопорушення з ознаками такого виду насильства в майбутньому; по-друге, надання необхідної медичної або психологічної допомоги в межах виконання програми для осіб, що схильні до насильства або пробаційної програми.

Висновки. Кримінально-правовий та кримінологічний аспекти протидії сексуальним правопорушенням щодо дітей потребує, в першу чергу, розроблення комплексної концепції запобігання будь-яких, в тому числі і пов'язаних із застосуванням сексуального насильства відносно дітей, насильницьких протиправних діянь з боку дорослих, окремі положення якої в подальшому повинні бути імplementовані у кримінальний закон та інші нормативно-правові акти, що забезпечить підвищення ефективності протидії даному виду правопорушень. Крім того, не можна нехтувати і соціально-профілактичними заходами, які пов'язані з проведенням у школах та інших навчальних закладах профілактичних бесід з дітьми та батьками, поширення через засоби масової інформації даних про небезпеку та аморальність насильства сексуального характеру щодо дітей.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Джужа А.О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини : монографія / НАВС. К., 2013. 193 с.
2. Костенко С.С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук, Спеціальність 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. 2004. 20 с.
3. Джужа О.М. Запобігання злочинам, пов'язаним з сексуальним насильством: монографія. КНУВС. К. : Атіка, 2009. 239 с.
4. Сексуальные преступления против несовершеннолетних. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Сексуальные_преступления_против_несовершеннолетних.
5. Мусиченко О.М. Зрозумілість кримінального закону як один з факторів забезпечення ефективності кримінально-правового впливу. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 320-344.
6. Козаченко О. В., Адаменко К. А. Нові підходи до дефініції закону про кримінальну відповідальність у зв'язку з розширенням меж кримінально-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція: Збірник наукових праць*. Вип. 33. Серія: Юриспруденція. Одеса, 2018. С.122-125.
7. Козаченко О.В. Архітектоніка кримінально-правового впливу: поняття, властивості та система кримінально-правових заходів. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1(8). С. 22-40.
8. Oleksandr V. Kozachenko, Olesia K.Vasyliaka, Larysa V. Chornozub, Olga M. Musychenko Taxonomy of compulsory and incentive legal consequences (legal measures) of committing illegal acts. *Cuestiones Politicas*. Vol. 38. № 67 (2020). Especial (2da parte). 2020. P. 151-168.
9. Козаченко О.В. Властивості обмежувальних заходів. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : Тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький 1 березня 2019 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 208-213.